

Irena Rumianowska

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

PRZESŁANKI KSZTAŁTOWANIA SIĘ GRUP INTERESU W SFERZE GOSPODARCZEGO UŻYTKOWANIA I OCHRONY ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO

Streszczenie: W opracowaniu podjęto próbę zidentyfikowania możliwości kształtowania się grup interesu w sferze gospodarczego użytkowania i ochrony środowiska przyrodniczego w oparciu o podstawowe przesłanki ideologiczno-aksjologiczne, a także określenie celu i charakteru ich działań. W związku z tym przedstawiono antropocentryzm i przyrodocentryzm, będące podstawowymi koncepcjami filozoficznymi, pozwalającymi na wyjaśnienie stosunku do środowiska przyrodniczego i sposobu korzystania z jego zasobów poszczególnych grup społecznych oraz podziału tych grup na nieekologiczne i ekologiczne. Wskazano na zróżnicowanie grup biznesowych ze względu na realizowane interesy środowiskowe oraz przedstawiano organizacje i społeczne grupy ekologiczne.

Słowa kluczowe: środowisko przyrodnicze, grupy interesu, antropocentryzm, przyrodocentryzm, grupy ekologiczne i nieekologiczne.

1. Wstęp

Środowisko przyrodnicze jest miejscem, w którym żyjemy, jest również miejscem działań osób o odmiennym światopoglądzie oraz podmiotów gospodarczych, często mających sprzeczne cele. Korzystanie ze środowiska przyrodniczego oznacza ścieranie się sprzecznych interesów poszczególnych osób, grup społecznych, podmiotów gospodarczych, zarówno w odniesieniu do bieżącego korzystania z jego zasobów, jak i zagwarantowania tej możliwości przyszłym pokoleniom. Ani państwo, ani tym bardziej rynek, nie tworzą takich instytucji, które pozwalałyby na rozwiązywanie szeregu istotnych problemów i konfliktów interesów związanych z ochroną i korzystaniem ze środowiska przyrodniczego. Natomiast istniejące instytucje tworzą obiektywne podstawy powstawania grup interesu i podejmowania przez nie pewnych działań, których celem może być wpływanie na kształt samych instytucji¹. D. North twierdzi, że w sytuacji, gdy wpływanie na reguły działania i ich egzekwowanie może dawać korzyści, będzie się opłacało tworzenie organizacji pośredniczących (np. grup lobbystycznych) między podmiotami gospodarczymi a pod-

---

¹ M. Lissowska, *Instytucje gospodarki rynkowej w Polsce. Institution for Market Economy. The Case of Poland*, Wyd. C.H. Beck, Warszawa 2008, s. 158-159.

miotami politycznymi, aby uzyskać potencjalne korzyści ze zmian politycznych². W ekonomii, powstawanie i działalność grup interesu traktuje się jako uzupełnienie funkcjonowania niedoskonałego mechanizmu rynkowego i niedoskonałego regulatora, jakim jest państwo.

Problem grup interesu jest obecny w koncepcjach zarówno ekonomicznych, jak i socjologicznych. W praktyce powstawanie i działalność grup interesu wpisuje się w funkcjonowanie systemów parlamentarnych i gospodarek rynkowych. Przedmiotem niniejszego opracowania jest użycie wybranych koncepcji teoretycznych do identyfikacji grup prowadzących działania zbiorowe w sferze gospodarczego korzystania ze środowiska przyrodniczego i jego ochrony oraz wskazanie na przesłanki, które można uznać za istotne w procesie kształtowania się grup nieekologicznych i ekologicznych.

Celem opracowania jest próba zidentyfikowania możliwości kształtowania się grup interesu w sferze gospodarczego użytkowania i ochrony środowiska przyrodniczego w oparciu o podstawowe przesłanki ideologiczno-aksjologiczne, a także określenie celu i charakteru ich działań.

2. Grupy interesu – krótka prezentacja wybranych teorii

Grupę interesu w sferze ochrony i użytkowania środowiska przyrodniczego tworzą jednostki, które podejmują wspólne działania na rzecz realizacji wspólnego interesu związanego z użytkowaniem, kształtowaniem i ochroną środowiska przyrodniczego. Grupy te mają następujące cechy:

- celem działań zbiorowych grup interesu jest dostarczanie dobra publicznego przeznaczonego dla członków grupy, przede wszystkim korzystnych regulacji w zakresie ochrony i użytkowania środowiska przyrodniczego;
- reprezentują interesy członków grupy wobec innych grup oraz podejmują działania, które stanowią ich ochronę przed działaniami innych grup lub przed niekorzystnymi zdarzeniami społecznymi, ekonomicznymi czy prawnymi;
- pośredniczą w przekazywaniu postulatów członków grupy ośrodkom decyzyjnym oraz mogą wpływać na opinię publiczną, rząd i parlament, zatem mogą wpływać na kierunki rozwiązań instytucjonalnych.

Z punktu widzenia znaczenia grup interesu w użytkowaniu i ochronie środowiska przyrodniczego istotne są następujące koncepcje:

- socjologiczna koncepcja grup interesu zainicjowana przez A.F. Benteleja i rozwinięta przez D. Trumana (zwana pluralistyczną),
- ekonomiczna koncepcja grup interesu M. Olsona.

Pluralistyczna koncepcja grup interesu została najpełniej przedstawiona przez Davida Trumana w pracy *The Governmental Process*. Punktem wyjścia jest zało-

---

² D. North, *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Cambridge University Press, Cambridge 1990, s. 87.

zenie mówiące o społecznej naturze człowieka, zatem powstawanie i istnienie grup w społeczeństwie jest zjawiskiem naturalnym. Jeżeli zatem ludzie wchodzą w interakcje, bo mają takie same lub podobne przekonania, poglądy, systemy wartości, reprezentują podobne postawy, będą, zatem tworzyć grupy interesu dążące do osiągnięcia celu preferowanego przez daną grupę. Społeczna natura człowieka oznacza, że grypy interesu powstaną spontanicznie³. Wspólnota zainteresowań może dotyczyć kilku obszarów, zatem ludzie mogą być członkami wielu różnych grup, których cele mogą być sprzeczne. D. Truman zauważył, że sytuacja taka może doprowadzić do dylematu poszczególnych członków, w jaki sposób mają odnieść się do działania całej grupy. Rozwiązań tych napięć dopatrywał się w strukturze grupy, a zwłaszcza widział ją w łagodzącej roli przywódców⁴.

Pluralistyczne podejście akcentuje znaczenie pozytywnej roli, jaką odgrywają formy samoorganizacji społeczeństwa, pełniące funkcję ogniów pośredniczących między jednostką a państwem. Podstawą analizy jest grupa połączona określonym wspólnym interesem, natomiast w koncepcjach ekonomicznych akcentuje się potrzebę badania motywacji i interesów jednostek angażujących się w różne działania zbiorowe⁵. W sferze korzystania i ochrony środowiska przyrodniczego dochodzi do powstawania licznych sprzeczności i konfliktów pomiędzy różnymi grupami społecznymi, co zgodnie z koncepcją pluralistyczną prowadzi do wzrostu liczby stowarzyszeń, koalicji, organizacji, reprezentujących poglądy i cele, kształtujących się spontanicznie, grup społecznych.

Postulat uwzględniania społecznych motywów zrzeszania się i tworzenia bodźców selektywnych oraz mechanizmów wyłączenia z grupy wniosły do ekonomii zwłaszcza teorie powstałe na gruncie socjologii ekonomicznej. A. Sen zwracał uwagę na altruizm, który może być bardziej skuteczny niż interesowność w dążeniu do przetrwania na rynku. Podobne stanowisko zajmowali R. Hardin oraz J. Elster, który podkreślał znaczenia społecznej akceptacji działań zbiorowych. Problem ten dostrzegł również M. Olson, ale prezentował go w ramach tradycji kontraktu społecznego, gdzie mechanizm działania wyjaśniany jest przez tradycyjną ekonomię⁶. M. Olson, analizując bodźce selektywne, służące mobilizowaniu członków grupy do działania, zwrócił uwagę na bodźce społeczne, takie jak prestiż, szacunek, przyjaźń i status społeczny związany z uczestnictwem w grupie. Bodźce te mogą mieć charakter bodźców pozytywnych i negatywnych, np. dezaprobata, lekceważenie, wykluczenie z grupy. Olsen uwzględnia także bodźce moralne, takie jak poczucie

³ D. Truman, *The Governmental Process*, New York 1958.

⁴ P.A. Sabatier, *Przynależność do grup interesów a ich organizacja: przegląd teorii*, [w:] J. Szczupaczyński (red.), *Władza i społeczeństwo*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 1995, s. 203.

⁵ P. Tuczała, *Analiza grup interesu*, [w:] J. Wilkin (red.), *Teoria wyboru publicznego. Wstęp do ekonomicznej analizy polityki i funkcjonowania sfery publicznej*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2005, s. 185-186.

⁶ B. Klimczak, *Wybrane problemy i zastosowania ekonomii instytucjonalnej*, Wyd. Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław 2006, s. 58.

obowiązku, winy i utrata szacunku. Przy czym bodźce powiększają lub ograniczają użyteczność poszczególnych osób. Zatem bodźce społeczne można traktować podobnie jak bodźce pieniężne⁷.

Ekonomiczna koncepcja grup interesu Mancure Olson, przedstawiona w pracy *The Logic of Collective Action*, pozostaje w zgodzie z założeniem tradycyjnej ekonomii mówiącej o interesowności i racjonalności jednostek. Ludzie podejmują działania autonomiczne i mają na celu interes własny oraz maksymalizację własnych korzyści, a swobodę wyborów określają instytucje tworzone przez państwo. Poszczególne osoby podejmują decyzję wejścia do grupy i angażowania się w działania zbiorowe, jeżeli oczekiwane indywidualne korzyści z działań zbiorowych będą większe od kosztów. M. Olson wskazuje, że w wyniku działania grupy mogą być dostarczane dobra publiczne, z których mogą korzystać zarówno członkowie danej grupy, jak i całe społeczeństwo⁸. Zgodnie z tą koncepcją powstanie proekologicznej lub antyekologicznej grupy interesu następuje wówczas, gdy poszczególne jednostki upatrują w tym indywidualnych korzyści.

M. Olson podkreśla, że grupy interesu, dążąc do dostarczania dobra publicznego dostępnego dla członków grupy, podejmują wspólne działania i ponoszą koszty uzyskania tegoż dobra. W przypadku braku lub ograniczonych możliwości wyłączenia z grupy mogą pojawić się osoby pasożytujące na wysiłku innych (*free-riding*). Grupy interesu, chcąc się ustrzec przed zjawiskiem „jazdy na gapę”, mogą stosować bodźce selektywne, które mogą być bodźcami pozytywnymi (nagrody, wyróżnienia, pochwały itp.) lub bodźcami negatywnymi (wykluczenia, kary itp.)⁹. Według M. Olsona osiągnięcie celu przez grupę zależy przede wszystkim od wielkości grup. Wprowadził on zatem podział grup na małe i duże. W małych grupach członkowie mogą siebie nawzajem kontrolować, a takie samo ich zaangażowanie pozwala na realizację wspólnego celu oraz na wyłączenie „gapowiczów” (osób spoza grupy) z korzystania z danego dobra. Małymi grupami mogą być niektóre grupy biznesowe, takie jak stowarzyszenia producentów czy grupy branżowe. W dużych grupach mogą pojawić osoby pasożytujące na wysiłku innych, które nie będą ponosić nakładów na osiągnięcie dobra wspólnego (*free-riding*) – zbiorowe dobro grupy jest dla tworzących grupę dobrem publicznym, a zatem niewyłącznym w użytkowaniu. Grupy interesu, chcąc się ustrzec przed zjawiskiem „jazdy na gapę”, mogą stosować bodźce selektywne, które mogą być bodźcami pozytywnymi (nagrody, wyróżnienia, pochwały itp.) lub bodźcami negatywnymi (wykluczenia, kary itp.). Grupy duże mogą zatem dążyć do tworzenia formalnych organizacji w celu mobilizowania członków grupy. Ponadto organizacje mogą dostarczać swoim członkom określonych informacji i analiz gospodarczych, porad prawnych, poręczeń kredytowych, a

⁷ Tamże.

⁸ M. Olson, *The Logic of Collective Action. Public Goods and the Theory of Groups*, Harvard University Press, Cambridge 1965, s. 22-52.

⁹ Tamże.

także korzyści niematerialnych, natomiast nacisk na ośrodki decyzyjne jest „produktem ubocznym” działalności grupy¹⁰. Grupy i organizacje konsumentów to z reguły grupy duże, rozproszone, słabo zorganizowane i niewyposażone w bodźce selektywne, co negatywnie wpływa na skuteczność ich działań. Grupy duże mogą tworzyć również przedsiębiorstwa, zwłaszcza w branżach o silnym rozproszeniu i zróżnicowaniu produktów.

Tabela 1. Grupy interesu w ujęciu socjologicznym D. Trumana i ekonomicznym M. Olsona

Wyszczególnienie	Ujęcie socjologiczne według D. Trumana	Ujęcie ekonomiczne według M. Olsona
Metoda badania	funkcje grupy	przyczyny i skutki działań zbiorowych
Cele powstawania grup	zaspokajanie potrzeby kontaktów społecznych, status, prestiż	racjonalna maksymalizacja korzyści prywatnych
Zachowanie członków	realizacja zadań grupowych	maksymalizacja własnego interesu lub „jazda na gapę”
Rodzaje grup	małe – duże, pierwotne – wtórne, formalne – nieformalne, ekskluzywne – inkluzywne, krótkotrwałe – trwałe, grupy odniesienia	grupy interesu, małe – duże, ekskluzywne – inkluzywne

Źródło: M. Rutkowska, *Przywilej jako obowiązek w dziedzinie zawodów zaufania publicznego*, maszynopis, Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu, Wrocław.

3. Antropocentryzm i przyrodocentryzm a grupy interesu w użytkowaniu i ochronie środowiska przyrodniczego

Kształtowanie się grup interesu w sferze użytkowania i ochrony środowiska przyrodniczego opiera się na sposobie pojmowania relacji człowiek– środowisko przyrodnicze. W celu pokazania przesłanek, które legły u podstaw kształtowania się sposobu postrzegania i postępowania człowieka wobec środowiska przyrodniczego, należy odwołać się do najbardziej naturalnej refleksji moralnej związanej ze środowiskiem przyrodniczym, jaką jest antropocentryzm. Światopogląd oparty na antropocentryzmie stanowi odwołanie do praw i godności człowieka, natomiast wartość środowiska przyrodniczego wynika z jego użyteczności dla człowieka. Antropocentryzm koncentruje się na interesie i potrzebach gatunku ludzkiego, głosząc potrzebę ochrony przyrody i szacunku dla niej jako przejawu ochrony samego człowieka i szacunku dla niego. Dobro i pomyślność człowieka są wartością nadrzędną, której należy podporządkować zachowanie równowagi i przetrwanie środowiska oraz istniejących w nim organizmów żywych. W praktyce antropocentrycy mogą różnić się między

¹⁰ Tamże.

sobą ostrością swoich poglądów dotyczących roli i sposobu korzystania z dóbr środowiska przyrodniczego w procesie zaspokajania potrzeb ludzi. Takie stanowisko było mocno zakorzenione w ekonomii neoklasycznej.

Przez wiele dziesięcioleci rozwoju gospodarczego dominował światopogląd, który można nazwać skrajnym antropocentryzmem. Jego wyznawcy traktowali i nadal traktują środowisko przyrodnicze instrumentalnie, jako czynnik mający znaczenie w następstwie uczestniczenia we wzroście dobrobytu materialnego społeczeństwa. Wszelkie ograniczenia związane z gospodarczym użytkowaniem środowiska przyrodniczego i eksploatacji jego zasobów traktowane są jako ograniczenie przysługującej im (zgodnie z ich subiektywnym odczuciem) swobody podejmowania działań gospodarczych.

Szybki rozwój gospodarczy, zwłaszcza w XX wieku, spowodował powstanie wielu negatywnych zjawisk środowiskowych, takich jak: zanieczyszczenia i degradacja środowiska przyrodniczego, nieodwracalne zmiany w ekosystemach, pogorszenie się jakości życia ludzi w obszarze korzystania z komponentów środowiska przyrodniczego, wyczerpywanie się zasobów naturalnych. Nasilenie się tych środowiskowo niekorzystnych skutków działalności produkcyjnej i konsumpcyjnej człowieka wpłynęło na zmianę postaw i zachowań ludzi w relacji ze środowiskiem przyrodniczym. Coraz dobitniej uwidaczniała się konieczność zachowania wysokiej jakości środowiska przyrodniczego, jako warunku koniecznego wysokiego poziomu i wzrostu dobrobytu społecznego (rozumianego znacznie szerzej niż dobrobyt materialny).

We współczesnej ekonomii wskazuje się, że zachodzące zmiany społeczno-ekonomiczne i kulturowe w relacjach człowiek–przyroda mogą prowadzić do:

- 1) potrzeby zmiany antropocentrycznego stanowiska bez konieczności jego radykalnego odrzucenia,
- 2) potrzeby odrzucenia antropocentryzmu na rzecz przyrodocentryzmu (biocentryzmu),
- 3) niemożliwości zmiany współczesnego społeczeństwa (ekskluzjonizm)¹¹.

Ad 1. Kierunek **zmiany antropocentrycznego stanowiska** opisuje następujące stwierdzenie: „ponieważ człowiek, uruchamiając ogromne siły techniczne, doprowadził do takich zmian w środowisku, które ujemnie oddziałują na niego samego, zatem każda powodująca degradację środowiska działalność jednej grupy wpływa ujemnie na warunki życia i zdrowia innych. Staje się to więc problemem moralnym”¹². Podstawą jest założenie, że wymiar aksjologiczny środowiska przyrodniczego wynika ze znaczenia, jakie ma ono dla rozwoju ludzkości, co implikuje konieczność przeciwdziałania zagrożeniom ekologicznym. Chodzi zatem nie o przyrodę

---

¹¹ S. Czaja, *Etyczny wymiar ekologicznych aspektów gospodarowania (antropocentryzm versus przyrodocentryzm)*, [w:] B. Fiedor (red.), *Podstawy ekonomii środowiska i zasobów naturalnych*, Wyd. C.H. Beck, Warszawa 2002, s. 24.

¹² K. Górka, B. Poskrobko, W. Radecki, *Ochrona środowiska*, PWE, Warszawa 1995, s. 26.

jako taką, ale o problem stosownego wobec niej postępowania. W interesie człowieka jest zachowanie zdrowia, prawidłowy rozwój duchowy, zachowanie gospodarki dla rozwoju, zachowanie prawa przetwarzania przyrody na dobra cywilizacyjne¹³. Odpowiedzialność za środowisko przyrodnicze jest elementem zakresu odpowiedzialności, jaką ponosimy za nas samych i za przyszłe pokolenia¹⁴.

Filozofia umiarkowanego antropocentryzmu stała się podstawą podejmowania takich zachowań w procesie gospodarowania, które traktując cele ekonomiczno-społeczne jako nadrzędne, jednocześnie uznają konieczność poszanowania przyrody i ponoszenia odpowiedzialności za kształtowanie środowiska przyrodniczego i jego ochronę w stopniu, który nie umniejszałyby poziomu i nie spowalniałyby tempa wzrostu dobrobytu materialnego. W praktyce oznacza to powstanie szerokiego wachlarza zachowań społecznych oraz celów i interesów poszczególnych jednostek i grup społecznych. Owe interesy mogą się stać przesłankami do powstawania grup interesu formalnych i nieformalnych, ekskluzywnych i inkluzywnych, przyjmujących bądź to postawę bierną, polegającą jedynie na akceptowaniu istniejących, formalnych ograniczeń w gospodarczym użytkowaniu środowiska przyrodniczego, bądź też przejawiające zaangażowanie w mniej lub bardziej aktywnym poszukiwaniu rozwiązań przyjaznych środowisku przyrodniczemu. Mamy zatem grupy przedsiębiorstw i gospodarstw domowych, które ze względu na stosowanie się do obowiązujących regulacji w zakresie użytkowania środowiska przyrodniczego i jego zasobów, można nazwać pragmatycznymi praktykami (nie robić nic więcej, niż jest to konieczne). Mamy również podmioty gospodarcze, których działania pozostają w zgodzie z umiarkowanym antropocentryzmem, a zatem tworzą się grupy przejawiające umiarkowaną aktywność ekologiczną, co przy określonych warunkach otoczenia zewnętrznego może być źródłem korzyści materialnych lub/i niematerialnych. W wymiarze rynkowym istotnym celem i nagrodą za otwartość wobec wyzwań ekologicznych będzie ukształtowanie ekologicznego image'u, który oprócz społecznej akceptacji i uznania, może przełożyć się na wzrost konkurencyjności, przede wszystkim w długim okresie.

Uznawanie w praktyce konieczności realizacji celów ekologicznych, oprócz celów ekonomicznych i społecznych, pozostaje w zgodzie z koncepcją zrównoważonego rozwoju. Zgodnie z ustawą z dn. 27.04.2001 r. Prawo ochrony środowiska przez pojęcie rozwoju zrównoważonego rozumie się „rozwój społeczno-gospodarczy, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych, z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych, w celu zagwarantowania możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb poszczególnych społeczności lub obywateli, zarówno współczesnego pokolenia, jak i przyszłych pokoleń”.

---

¹³ D. Kielczewski, *Ekologia społeczna*, Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko, Białystok 2001, s. 85.

¹⁴ L. Schafer, *Przyroda*, [w:] E. Martens, H. Schnadelbach, *Filozofia. Podstawowe pytania*, PWN, Warszawa 1995, s. 543.

Ad 2. Koncepcja zrównoważonego rozwoju jest akceptowana przez niektóre grupy społeczne głoszące potrzebę odrzucenia antropocentryzmu, zwłaszcza skrajnego, na rzecz **przyrodocentryzmu** (biocentryzmu). Przyrodocentryzm opiera się na założeniu, że przyroda jest wartością samą w sobie, a człowiek nie może uważać się za wyznacznik wartości obowiązujących w stosunku do jej elementów. Z punktu widzenia życia biologicznego człowiek jest tylko jednym z jego elementów, a ewolucja wcale nie dostarcza dowodów, że jest to forma najważniejsza lub szczytowa.

Biocentryzm jest nurtem mającym bardzo wiele odmian. Podstawowe cechy przyrodocentryzmu (biocentryzmu) można, uogólniając, przedstawić w następujący sposób¹⁵:

- 1) pomyślność i rozwój życia na Ziemi to wartości same w sobie, bez względu na ich użyteczność dla człowieka;
- 2) bioróżnorodność to formy urzeczywistnienia tych wartości i wartość sama w sobie;
- 3) ludzie nie mają prawa do ograniczania wymienionych wartości;
- 4) rozwój pozaludzkich form życia wymaga ograniczenia liczebności populacji ludzkiej;
- 5) oddziaływanie człowieka na przyrodę jest obecnie zbyt duże i wymaga redukcji;
- 6) ludzie powinni uwzględnić powyższe wartości w swoich działaniach.

Jedną z najbardziej rozpowszechnionych odmian biocentryzmu wiąże się z nurtem filozoficznym, jakim jest ekologia głęboka, którą można przeciwstawić ekologii „płytkiej” pozostającej w zgodzie ze zreformowanym antropocentryzmem. Zestawienie podstawowych elementów tych dwóch nurtów zawiera tabela 2.

W praktyce organizacje ekologiczne i inne grupy społeczne skupione wokół idei głębokiej ekologii są najbardziej radykalne w głoszeniu konieczności zmiany w ludzkiej świadomości i w sferze wartości kulturowych oraz etyczno-moralnych jako sposobu rozwiązywania problemów ekologicznych i budowania relacji między człowiekiem a środowiskiem przyrodniczym.

Ad 3. W literaturze przedmiotu wskazuje się na jeszcze jedno podejście do relacji człowiek–środowisko przyrodnicze, które zakłada niemożność zmiany współczesnego społeczeństwa (ekskluzjonizm). **Ekskluzjonizm** zakłada bezwzględną wyższość człowieka wobec środowiska przyrodniczego oraz proces stopniowego opanowywania go przez ludzi za pomocą techniki i osiągnięć nauki (nawiązanie do dziewiętnastowiecznej filozofii scjentyzmu). Ekskluzjoniści przyjmują możliwość stałej kontroli środowiska przyrodniczego przy środkach technicznych umożliwiających monitorowanie i optymalizowanie procesów przyrodniczych, ponadto zakładają, że technika pozwoli na rozwiązanie problemów związanych z ochroną środowiska. Szanse takie ma stworzyć rewolucja informatyczna, inżynieria genetyczna i biotechnologia¹⁶.

¹⁵ S. Czaja, wyd. cyt., s. 26-27, na ten temat szeroko: D. Kielczewski, wyd. cyt., s. 95-101.

¹⁶ Tamże, s. 27.

Tabela 2. Różnice między ekologią „płytką” a ekologią głęboką

Ekologia „płytką”	Ekologia głęboka
Naturalna różnorodność form życia jest wartościowa, ponieważ może być pomocna w rozwiązywaniu ludzkich problemów.	Naturalna różnorodność form życiowych ma swoją przyrodzoną wartość.
Wartości dotyczą jedynie ludzi.	Sprowadzanie pojęcia wartości do pojęcia wartości ludzkich prowadzi do braku szacunku wobec przyrody.
Gatunki roślinne powinny podlegać ochronie jako bank informacji genetycznych głównie w medycynie i rolnictwie.	Gatunki roślinne powinny podlegać ochronie ze względu na ich wewnętrzną przyrodzoną wartość
Zanieczyszczenie środowiska powinno zostać obniżone, jeżeli stanowi zagrożenie wzrostu ekonomicznego.	Obniżenie zanieczyszczenia jest ważniejsze od wzrostu gospodarczego.
Przeludnienie w krajach Trzeciego Świata zagraża równowadze ekologicznej.	Przeludnienie na obecnym poziomie zagraża ekosystemom, ale populacja ludzka i jej zachowanie w krajach wysoko rozwiniętych zagraża tym ekosystemom bardziej niż cokolwiek innego. Populacja ludzka jest zbyt liczna w dzisiejszych czasach.
„Ratunek” to środek zaradczy dotyczy tylko ludzi.	„Ratunek” oznacza ratunek istot żywych.
Ludzie nie będą tolerować wyraźnego obniżenia standardu swojego życia.	Ludzie w krajach wysokorozwiniętych nie powinni tolerować wyraźnego obniżenia jakości życia, natomiast powinni obniżyć swój standard życia.
Natura jest okrutna i jest to oczywiste.	Człowiek jest okrutny, ale nie jest to oczywiste.

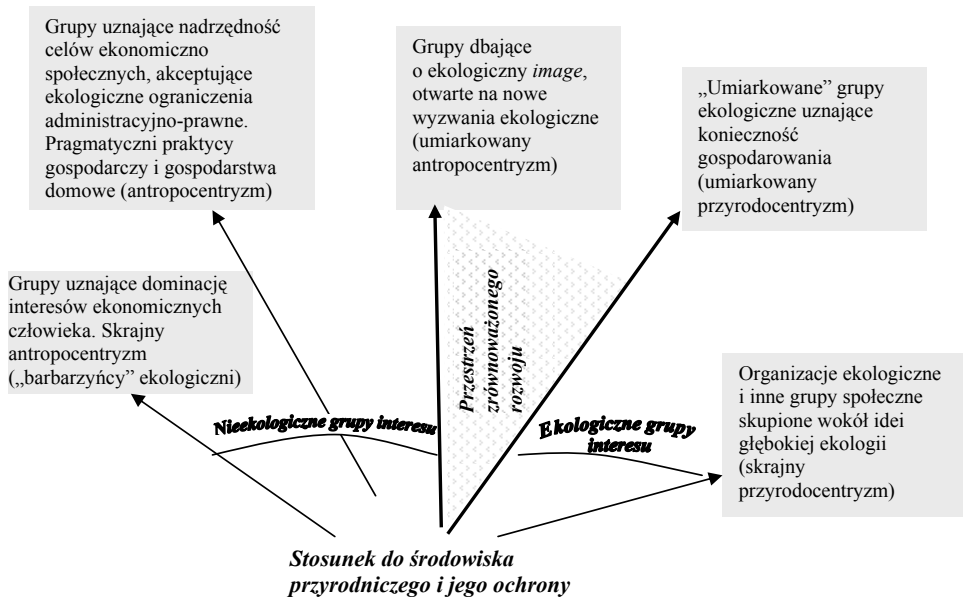
Źródło: D. Kielczewski, *Ekologia społeczna*, Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko, Białystok 2001, s. 65.

Ludzie, którzy podejmują wybory w sferze produkcji i konsumpcji dóbr, również te dotyczące użytkowania i ochrony środowiska przyrodniczego, wyznają odmienne idee, mają zróżnicowane poglądy filozoficzne, reprezentują zróżnicowane postawy etyczno-moralne, co wpływa na ich postawy i zachowania w stosunku do przyrody. Ich postawy i działania w obszarze gospodarczego użytkowania i ochrony środowiska przyrodniczego, implikują powstawanie szerokiego wachlarza grup społecznych – od ekologicznych „barbarzyńców” aż po zwolenników przebudowy świata zgodnie z ideą ekologii głębokiej – patrz rysunek 1.

Wśród grup podejmujących wspólne działania w zakresie gospodarczego użytkowania i ochrony środowiska przyrodniczego możemy wyróżnić¹⁷ grupy społeczne, dla których zakres i sposób korzystania z zasobów środowiska przyrodniczego jest

¹⁷ I. Rumianowska, *Grupy interesu i nacisku w ochronie środowiska przyrodniczego*, [w:] B. Klimczak (red.), *Ekonomia instytucjonalna w Polsce. Doświadczenia i przyszłość*, Wyd. Uniwersytetu Ekonomicznego, Wrocław 2010, w druku.

warunkiem koniecznym prowadzenia działalności gospodarczej oraz istotnym czynnikiem decydującym o efektywności ekonomicznej. Zaliczymy do nich, branżowe grupy producentów, organizacje producentów i firm handlowych, przedsiębiorstwa i grupy przedsiębiorców upatrujące indywidualnych korzyści z określonych zmian instytucjonalnych, zwłaszcza regulacji (w tekście zostaną określone, jako **grupy biznesowe**).

Rys. 1. Grupy społeczne w użytkowaniu i ochronie środowiska przyrodniczego w wymiarze aksjologiczno-normatywnym

Źródło: opracowanie własne oparte na stosowanym w literaturze podziale postaw społecznych wobec środowiska przyrodniczego w ujęciu aksjologiczno-normatywnym. Np. D. Kielczewski, *Ekologia społeczna*, Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko, Białystok 2001; S. Czaja, *Etyczny wymiar ekologicznych aspektów gospodarowania (antropocentryzm versus przyrodocentryzm)*, [w:] B. Fiedor (red.), *Podstawy ekonomii środowiska i zasobów naturalnych*, Wyd. C.H. Beck, Warszawa 2002.

Wśród grup biznesowych zainteresowanych korzystaniem ze środowiska przyrodniczego można wymienić:

- Grupy ukierunkowane na osiągnięcie wąsko rozumianych korzyści ekonomicznych, przede wszystkim korzyści materialnych, zatem cele pozaekologiczne mają charakter dominujący, środowisko przyrodnicze traktowane jest instrumentalnie, jako dostarczyiciel zasobów przyrodniczych oraz usług w postaci przestrzeni pozwalającej na prowadzenie działalności gospodarczej, w tym również usług polegających na asymilacji odpadów i zanieczyszczeń. Powstające

tu grupy interesów, np. branżowe grupy biznesowe, czy koalicje producentów działają w celu uzyskania większego i swobodniejszego dostępu do zasobów środowiska przyrodniczego, przede wszystkim w następstwie korzystnych dla nich regulacji. Dostęp do środowiska przyrodniczego jest celem operacyjnym pozwalającym na osiągnięcie celu ekonomicznego (maksymalizacji zysku).

- Branżowe grupy producentów, grupy biznesowe, organizacje producentów i firm handlowych akceptujące istniejące rozwiązania instytucjonalno-prawne w zakresie ochrony i użytkowania środowiska przyrodniczego, unikające wchodzenia w konflikty ekologiczne z innymi grupami społecznymi (legaliści). Celem nadrzędnym są cele ekonomiczne lub korzyści społeczno-ekonomiczne, natomiast ekologiczny interes grupy dotyczy obrony, zachowania istniejącego stanu rzeczy.
- Branżowe grupy producentów, grupy biznesowe, organizacje producentów i firm handlowych, grupy przedsiębiorców zorientowanych proekologicznie. Grupy, które dążąc do osiągania korzyści ekonomiczno-społecznych, nie unikają wyzwań ekologicznych oraz podejmują działania i ponoszą koszty zmiany metod działalności gospodarczej na bardziej przyjazne środowisku przyrodniczemu. Dobrem wspólnym mogą być tu korzyści osiągane z zaostreżenia regulacji w zakresie korzystania ze środowiska przyrodniczego, co mogłoby poprawić pozycję konkurencyjną członków grupy na rynku, np. poprzez wzrost prestiżu społecznego i ukształtowania image'u ekologicznego firmy oraz w przyszłości wzrost jej konkurencyjności cenowo-kosztowej. Celowi temu mogą służyć również działania wspierające akcje organizacji ekologicznych dotyczące ochrony środowiska przyrodniczego. Uzyskane dobro miałyoby cechę niewykluczalności dla wszystkich podmiotów spełniające kryteria techniczno-technologiczne i ekologiczne.

We wszystkich wymienionych grupach istnieje duża możliwość „jazdy na gape”. Czynniki społecznymi ograniczającymi przynależność do grupy mogą być bodźce selektywne natury społecznej: negatywne, takie jak społeczne potępienie, negatywna ocena przez niektórych interesariuszy, lub pozytywne, na przykład akceptacja i wysoka ocena działań i przedsiębiorstwa, prestiż, zainteresowanie produktami oferowanymi na rynku itp.

Organizacje, grupy ekologiczne, ruchy ekologiczne, koalicje na rzecz realizacji określonego celu środowiskowego mogą być klasyfikowane według najróżniejszych kryteriów: podstaw ideologicznych i filozoficznych cechujących poszczególne grupy, form organizacyjnych, składu społecznego grupy, charakteru i celów działań, stopnia zaangażowania w problematykę ekologiczną itp.¹⁸

Ze względu na programy i postulaty ekologiczne, organizacje ekologiczne i grupy ekologiczne można podzielić na¹⁹:

---

¹⁸ Szerzej na ten temat zob. P. Gliński, *Polscy Zieloni. Ruch społeczny w okresie przemian*, Wyd. IFiS PAN, Warszawa 1996.

¹⁹ H. Lisiecka, *Czy polskie organizacje ekologiczne pełnią rolę grup nacisku*, [w:] M. Michalski, L. Rubisz (red.), *Grupy interesu. Teoria i działania*, Wyd. A. Marszałek, Toruń 2003, s. 312 i n.

1) pragmatyczne, które dążą do osiągnięcia zakładanych celów poprzez wykorzystanie istniejących mechanizmów i możliwości; występuje tu znaczne zróżnicowanie ze względu na cele i charakter oraz obszar prowadzonych działań, a zatem są to:

- organizacje ekologiczne i inne grupy zainteresowane całokształtem zagadnień związanych z ochroną środowiska przyrodniczego,
- organizacje ekologiczne i inne grupy zainteresowana tylko ściśle określonymi problemami, np. realizacją lub wstrzymaniem realizacji konkretnego przedsięwzięcia,
- grupy zainteresowane określonymi kierunkami rozwoju danej gałęzi gospodarki, np. energetyki (energetyka jądrowa, energetyka konwencjonalna, energia odnawialna),
- organizacje ekologiczne i inne grupy społeczne zainteresowane ochroną określonych elementów środowiska przyrodniczego lub ochroną przed określonymi rodzajami zagrożeń;

2) organizacje i grupy konserwatorskie, które za główny cel uznają zachowanie naturalne postaci przyrody, a w szczególności ochrony piękna krajobrazu, ginących gatunków roślin i zwierząt;

3) organizacje i grupy ekologiczne zaliczane do ruchu „politycznej ekologii” bardziej radykalne od wyżej wymienionych i o bardziej ogólnych celach działania. Najistotniejszym elementem celu działania jest dążenie do przebudowy społeczeństwa i jego struktury wartości

Radykalnym programem wyróżniają się organizacje ekologiczne i grupy wyznające filozofię ekologii głębszej. Inicjatywy tej grupy wiążą się, z jednej strony, z prowadzeniem kampanii przeciwko trucicielom środowiska, a z drugiej strony z prowadzeniem edukacji ekologicznej oraz nauką bezpośredniego zaangażowania w ratowanie przyrody. Najbardziej radykalną organizacją międzynarodową jest Greenpeace, a w Polsce: Pracownia na rzecz Wszystkich Istot, Ruch „Wolę Być” Stowarzyszenie Kulturalno-Ekologiczne „Klub Gaja”²⁰.

Społeczne grupy ekologiczne, dążąc do realizacji wyznaczonych sobie celów, podejmują takie inicjatywy, jak²¹:

- inicjatywy ustawodawcze zmierzające do poprawy standardu prawa ochrony środowiska przyrodniczego,
- tworzenie koalicji z ugrupowaniami sprzyjającymi ochronie środowiska w celu stworzenia możliwie największej grupy nacisku; najczęściej są to koalicje z ruchami pokojowymi, anarchistycznymi i feministycznymi o podobnej ideologii,
- protesty ekologiczne – od takich form, jak manifestacje i zbieranie podpisów aż po otwarty i radykalny sprzeciw wobec niszczenia środowiska,
- działania edukacyjne,
- kampanie proekologiczne mające na celu nagłaśnianie różnych problemów i doprowadzanie do podejmowania proekologicznych decyzji politycznych,

²⁰ D. Kielczewski, wyd. cyt., s. 152-153.

²¹ Tamże, s. 157-158.

Tabela 3. Korzyści wynikające z działań zbiorowych grup o orientacji proekologicznej

Nazwa	Korzyść	Przykład grupy
Materialne	Zysk pieniężny, obniżenie kosztów działalności gospodarczej, mniejsze obciążenia podatkowe, dotacje na finansowanie działań proekologicznych, wzrost konkurencyjności na rynku, tworzenie nowych rynków zbytu.	Branżowe grupy producentów, grupy biznesowe, organizacje producentów i firm handlowych, grupy przedsiębiorców zorientowanych proekologicznie, lobby biznesowe.
Solidarnościowe	Imprezy, akcje i inne przedsięwzięcia społeczne służące ochronie środowiska przyrodniczego.	Organizacje ekologiczne i inne grupy ekologiczne, koalicje na rzecz..., grupy wspierające, podmioty identyfikujące się z celami danej grupy ekologicznej.
Celowe	Zachowanie walorów i piękna krajobrazu, ochrona ginących gatunków zwierząt i roślin, zachowanie bogactwa środowiska przyrodniczego dla przyszłych pokoleń, podniesienie poziomu świadomości ekologicznej społeczeństwa, zmiana modelu konsumpcji, tworzenie nowych rynków zbytu, zmiana regulacji prawnych i działań administracji państwowej.	Grupy społeczne podejmujące działania w obronie środowiska przyrodniczego, lobby ekologiczne, organizacje i ruchy ekologiczne, koalicje na rzecz..., grupy wspierające, podmioty identyfikujące się z celami danej grupy ekologicznej
Selektywne	Partycypacja w działalności grupy, zadowolenie ze spełnionego obowiązku, satysfakcja z przynależności do danej grupy społecznej, prestiż społeczny, korzyści z uzyskanego dobra grupowego.	Organizacje ekologiczne.
Kolektywne	Korzyści osiągane przez wszystkich – nie tylko członków grupy, przede wszystkim poprawa jakości zaspokajania potrzeb, np. poprzez czyste środowisko, bogactwo ekosystemów, zmniejszenie ryzyka katastrof ekologicznych, zahamowanie degradacji przyrodniczo cennych obszarów, przeciwdziałanie wzrostowi rzadkości zasobów ekonomicznych.	Spółeczeństwo.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: P.A. Sabatier, *Przynależność do grup interesów a ich organizacja: przegląd teorii*, [w:] J. Szczupaczyński (red.), *Władza i społeczeństwo*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 1995.

- udział w życiu politycznym za pośrednictwem partii ekologicznych lub partii znajdujących się w koalicji z ruchem,
- działania w skali globalnej przede wszystkim poprzez tworzenie globalnych programów działania, a także kampanie programowe i protesty na skalę międzynarodową.

Wymienione inicjatywy mogą mieć charakter presji społecznej lub mogą się przejawiać w bezpośrednim nacisku na władze i decydentów w zakresie ochrony i kształtowania środowiska przyrodniczego. Chodzi tu przede wszystkim o kształtowanie polityki ekologicznej państwa, tworzenie i stosowanie instrumentów prawno-administracyjnych i o charakterze rynkowym.

4. Zakończenie

W obszarze ochrony środowiska przyrodniczego i korzystania z jego zasobów tworzą się formalne i nieformalne grupy społeczne skupione wokół wspólnych celów, które mogą mieć postać branżowych grup producentów, grup biznesowych, organizacji producentów i firm handlowych, zrzeszeń, organizacji społecznych, porozumień społeczności lokalnych, grup osób, koalicji itp. Jeżeli grupy te reprezentują interesy swoich członków wobec innych oraz przekazują ich postulaty ośrodkom decyzyjnym, stają się grupami interesu oraz grupami nacisku, gdyż oddziałują na rząd, parlament, opinię publiczną i tym samym wpływają na polityczne rozstrzygnięcia.

Biznesowe grupy interesu działają w celu osiągnięcia korzyści ekonomicznych krótko- lub częściej długookresowych, chodzi o tworzenie łatwiejszego dostępu do zasobów środowiska przyrodniczego lub tworzenie barier wejścia na rynek. Efektem działań grup proekologicznych mogą być dobra publiczne, dostępne dla członków grupy, przy czym mogą one mieć charakter dóbr materialnych, ale również dóbr niematerialnych. Realizacja celów związanych z ochroną środowiska przyrodniczego prowadzi do uzyskania pewnego dobra publicznego – przynajmniej na poziomie deklaratywnym. Następstwem podejmowanych działań mają być korzyści osiągnięte przez wszystkich, nie tylko członków grupy, takie jak, przede wszystkim, poprawa jakości życia i zaspokajania potrzeb w następstwie zapewnienia wysokiej jakości środowiska przyrodniczego, zmniejszenie ryzyka katastrof ekologicznych, zahamowanie degradacji przyrodniczo cennych obszarów, przeciwdziałanie wzrostowi rzadkości zasobów ekonomicznych zachowanie walorów i piękna krajobrazu i ekosystemów, ochrona ginących gatunków zwierząt i roślin, zachowanie bogactwa środowiska przyrodniczego dla przyszłych pokoleń. Korzyściami społecznymi podejmowanych działań, komplementarnymi z powyższymi, jest również podniesienie poziomu świadomości ekologicznej społeczeństwa, zmiana modelu konsumpcji, zahamowanie wzrostu stopnia rzadkości zasobów przyrodniczych. Cele ekologiczne o charakterze społecznym realizowane są przede wszystkim przez organizacje i grupy interesu ekologicznego.

Literatura

- Czaja S., *Etyczny wymiar ekologicznych aspektów gospodarowania (antropocentryzm versus przyrodocentryzm)*, [w:] B. Fiedor (red.), *Podstawy ekonomii środowiska i zasobów naturalnych*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2002.
- Gliński P., *Polscy Zieloni. Ruch społeczny w okresie przemian*, Wyd. IFiS PAN, Warszawa 1996.
- Górka K., Poskrobko B., Radecki W., *Ochrona środowiska*, PWE, Warszawa 1995.
- Kielczowski D., *Ekologia społeczna*, Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko, Białystok 2001.
- Klimczak B., *Wybrane problemy i zastosowania ekonomii instytucjonalnej*, Wyd. AE, Wrocław 2006.
- Lisiecka H., *Czy polskie organizacje ekologiczne pełnią rolę grup nacisku*, [w:] M. Michalski, L. Rubisz (red.), *Grupy interesu. Teoria i działania*, Wyd. A. Marszałek, Toruń 2003.
- Lissowska M., *Instytucje gospodarki rynkowej w Polsce. Institution for Market Economy. The Case of Poland*, Wyd. C.H. Beck, Warszawa 2008.
- North D., *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Cambridge University Press, Cambridge 1990.
- Olson M., *The Logic of Collective Action. Public Goods and the Theory of Groups*, Harvard University Press, Cambridge 1965.
- Rumianowska I., *Grupy interesu i nacisku w ochronie środowiska przyrodniczego*, [w:] B. Klimczak (red.), *Ekonomia instytucjonalna w Polsce. Doświadczenia i przyszłość*, Wyd. Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2010, w druku.
- Rutkowska M., *Przywilej jako obowiązek w dziedzinie zawodów zaufania publicznego*, maszynopis, Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu, Wrocław.
- Sabatier P.A., *Przynależność do grup interesów a ich organizacja: przegląd teorii*, [w:] J. Szczupaczyński (red.), *Władza i społeczeństwo*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 1995.
- Schafer L., *Przyroda*, [w:] E. Martens, H. Schnadelbach, *Filozofia. Podstawowe pytania*, PWN, Warszawa 1995.
- Truman D., *The Governmental Process*, New York 1958.
- Tuczała P., *Analiza grup interesu*, [w:] J. Wilkin (red.), *Teoria wyboru publicznego. Wstęp do ekonomicznej analizy polityki i funkcjonowania sfery publicznej*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2005.

PREREQUISITES OF FORMING INTEREST GROUPS IN THE SPHERE OF ECONOMIC UTILIZATION AND PROTECTION OF NATURAL ENVIRONMENT

Summary: The aim of the thesis is an attempt to identify possibilities of forming interest groups in the sphere of economic utilization and protection of natural environment based on fundamental ideologically-axiological prerequisites, as well as the definition of target and character of their actions. For that purpose anthropocentrism and ecocentrism have been introduced. These two basic philosophical concepts enable the explanation of attitude to natural environment and the manner of utilization of natural resources by particular social groups and their differentiation between ecological and non-ecological. The thesis indicates the diversification of business groups in view of environmental interest and presents ecological organizations and social ecological groups.